

УДК 81-139'373.7:811.133.1

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПАРЕМІЙНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Швець Т.А.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

Пропонована розвідка висвітлює специфіку використання паремійних одиниць французької мови у художньому тексті. Встановлено, що прислів'я та приказки є одиницею комунікації, яка реалізує своє значення та прагматичний потенціал лише у межах певної комунікативної ситуації. Виявлено, що у процесі комунікації французькі прислів'я та приказки здатні виражати комунікативні інтенції мовця та функціонувати у репрезентативних, експресивних та директивних мовленнєвих актах. Результати дослідження засвідчили перевагу функціонування прислів'їв у репрезентативних мовленнєвих актах.

Ключові слова: паремійна одиниця, прислів'я, приказка, прагматичний потенціал, мовленнєвий акт, репрезентативи, експресиви, директиви.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мовознавства спостерігається тенденція до дослідження взаємодії мовних одиниць з мисленням людини та її комунікативними потребами, що зумовлює звернення до прагматичного аспекту функціонування одиниць різних рівнів. Комунікативно-прагматична функція мови, що полягає у виявленні ставлення мовця до висловленого ним, реалізується одиницями різного ступеня усталеності, які виявляють позиції мовця, його комунікативні інтенції та засоби мовленнєвої інтерпретації інформації, що передається адресату, характеризує ставлення автора до учасників комунікації та організує смислову структуру висловлювання. До одиниць такого типу можна віднести прислів'я та приказки, оскільки вибір мовцем того або іншого прислів'я чи приказки у ході комунікації завжди пов'язаний із комунікативною інтенцією мовця та прагматичною спрямованістю висловлювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з проблем, що продовжують перебувати у колі уваги науковців та досліджуються у різних ракурсах, є проблема функціонування у мовленні та художньому тексті паремійних одиниць, які відображають особливості світосприйняття, при-

таманні тому або іншому етносу, та володіють величезними експресивно-зображальними можливостями. Паремійні одиниці як складову фразеологічного фонду мови досліджували Ш. Баллі [1], Я.А. Баран [2], В.М. Телія [4] та ін. Впродовж століть французькі мовознавці досліджували паремії у складі фразеології, не виділяючи їх в окремий розряд. Значний вклад у вивчення паремій вніс французький науковець Ж. де Ленсі [6], який зробив спробу класифікувати французькі прислів'я та приказки за історико-етимологічними і тематичними розрядами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Стан заявленої проблеми засвідчує особливий інтерес з боку науковців до традицій та культури французького народу, одним із виявів яких є паремійні одиниці. Попри значну кількість напрацювань у галузі пареміології, проблема прагматичного використання паремій у франкомовному художньому тексті продовжує залишатися недостатньо розробленою, що й зумовлює актуальність пропонованої розвідки.

Метою статті є виявлення прагматичного потенціалу паремійних одиниць сучасної французької мови на матеріалі повісті Р. Роллана «Colas Breugnot».

Виклад основного матеріалу. Паремійні одиниці, до яких серед інших відносимо прислів'я та приказки, належать до неоцінених скарбів французького фольклору, здатних виконувати прагматичне навантаження у процесі комунікації. Вони є витвором народної творчості, в якому відображена мудрість народу-творця та його ціннісна картина світу. Прислів'я та приказки є короткими влучними висловами, що у художній формі типізують різні явища життя. Вони є узагальненою пам'яттю народу, висновками з життєвого досвіду, який дає право формулювати погляди на етику, мораль, історію й політику.

У своїй сумі прислів'я та приказки становлять начебто звід правил, якими людина має керуватися у повсякденному житті. Вони нечасто лише констатують якийсь факт, скоріше рекомендують чи застерігають, схвалюють або засуджують, словом, повчають, оскільки за ними стоїть авторитет покоління. Також прислів'я і приказки слугують виявом етнопсихологічних особливостей народу, його духовності, світогляду, способу мислення, ціннісних орієнтацій, історико-культурного та господарського досвіду [5, с. 439]. У змісті прислів'їв та приказок віддзеркалюються спостережливість, допитливість, дотепність і творча сила народу, зафіксовані мовними засобами у вигляді лаконічних настанов, які стосуються різних проявів концептуалізації дійсності людиною.

Розглядаючи прислів'я як одиницю комунікації, відносимо їх до мовленнєвих актів, скерованих на інформування, попередження або ж заборону певної дії у зв'язку з умовами, що склалися. На нашу думку, основною функцією прислів'їв, використаних у процесі комунікації, є прагматична, яка полягає у прагненні адресанта висловити своє ставлення не лише до того чи іншого факту, а й до адресата у максимально яскравій формі.

Під прагматичним потенціалом паремійних одиниць у межах нашого дослідження розуміємо їх здатність слугувати засобом реалізації комунікативних намірів та завдань мовця, а також засобом вираження експресивного ставлення з метою здійснення впливу на співрозмовника.

Читаючи твір Ромена Роллана «Colas Breugnon», відзначаємо, що мовлення його головного героя густо пересипане різного роду прислів'ями, приказками, приповідками, якими він послуговується у будь-якій життєвій ситуації, незалежно від того чи є вона комічною, чи навпаки серйозною. У результаті проведеного аналізу встановлено, що використані автором повісті прислів'я та приказки покликані давати позитивну або негативну оцінку зображуваним подіям, взаєминам між членами родини та статями. Беручи за основу класифікацію Дж. Серля, який встановив існування різних типів мовленнєвих актів: репрезентативів, директивів, комісивів, експресивів, квеситивів та інших [3, с. 170–194], прислів'я і приказки, використані у повісті Р. Роллана «Colas Breugnon», поділяємо на три групи – репрезентативи, експресиви і директиви.

Проведене дослідження підтвердило припущення про те, що іллокутивною метою прислів'їв-репрезентативів у художньому тексті є донесення до адресата інформації про особу, яка є предметом опису. Так, представляючи свою дружину на початку повісті читачу, головний герой

твору називає її *Marie-manque-de-grâce* [7, р. 16] тобто «Марія неблагодатна», що є антитезою до вислову *Marie pleine de grâce*, вибір якого зумовлений свариливою вдачею цієї особи.

Описуючи умови свого життя, Кола зазначає: *Il n'y a pas de triste époque, il n'y a que de tristes gens* [7, р. 19] «Немає сумних часів, є лише сумні люди». Це прислів'я покликане висловити впевненість героя твору у власних силах та описати його *ентузіазм і життєлюбство*.

Змальовуючи свого головного героя – простого столяра, автор вкладає в його уста прислів'я та приказки, які засвідчують обізнаність героя твору з народними прикметами. Так, авторська модифікація прислів'я: *A la Chandeleur, l'hiver passe ou prend vigueur* [7, р. 21] «Як на Стрігіння погода морозна й ясна – буде весна красна» та *Pluie d'été ne fait point pauvreté* [7, р. 123] «Літній дощ на врожай» представляють простого трудівника Кола Брюньона як людину, яка може передбачити погодні умови за певними прикметами та їх наслідки для отримання майбутнього врожаю. Герой повісті дуже любить своє ремесло, йому подобається створювати для жителів міста вироби із дерева, які ніби оживають під його рубанком. І хоча праця столяра є важкою, Кола говорить *La peine c'est de la lutte, la lutte c'est du plaisir* [7, р. 17] «Праця – це боротьба, а боротьба – це задоволення», тобто йому хочеться затрачати свої зусилля на створення красивих речей.

Попри обізнаність героя повісті з багатьма речами, він залишається недосвідченим у поведженні з жінками, про що нам нагадає прислів'я: *Jean de Vrie, qui se met dans l'eau pour la pluie* [7, р. 16] «Ховатися від дощу у воду», так говорять про людину, яка не може постояти за себе чи піти супроти думки своєї дружини, а тому уникає сварок, втікаючи з дому.

З іншого боку, герой аналізованого твору постає перед читачем як людина, якій властиві егоїстичні риси характеру, про що свідчать прислів'я: *Ma chair m'est plus près que ma chemise* [7, р. 114] «Моя шкіра мені ближча, ніж моя сорочка» та *J'aime mieux un raisin, voire vert, pour moi que deux figues pour toi* [7, р. 21] «Я волію краще одну виноградину для себе, ніж два плоди інжиру для тебе» та *Celui est bien mon oncle qui le ventre me comble* [7, р. 27] «Той за дядька мені править, хто голодним не оставить».

Незважаючи на негативні риси характеру, герой повісті «Colas Breugnon» постає перед читачем як великий патріот краю, в якому народився. На противагу відомому прислів'ю «Усі дороги ведуть до Риму», Кола говорить: *Trou avant, trou arrière, ceux qui viennent de Rome valent pis que devant* [7, р. 68] «Хто у Римі побував, той утратив не придбав» та *Chacun n'est né pour aller à Rome* [7, р. 108] «Не кожному дано до Риму їздити». Прагматичною метою цих прислів'їв є намір поставити адресата перед фактом заперечення необхідності здійснення подорожей у невідомі краї, беручи до уваги красу і принади рідного краю.

Як справжній бургундець, Кола полюбляє смачні страви та вина, про що свідчать використані ним прислів'я: *Manger et non boire, comme disent nos vieux, c'est aveugler et non voir* [7, р. 65] «Їсти і не пити, як кажуть наші пращурі, це осліпнути і нічого не бачити», *un Bourguignon*

trouve tout bon [7, р. 60] «Бургундцю усе смакує» та *Boire et voir font paire* [7, р. 46] «Хто п'є, краще бачить». Вони зосереджують увагу читача на специфіці французької вдачі героя твору.

Отже, прагматичний потенціал прислів'їв, що належать до групи репрезентативів, полягає у бажанні автора твору представити читачу інформацію про дійових осіб, описати їх зовнішність та риси характеру, любов до рідного краю та смакові уподобання французів. Загальна кількість паремійних одиниць, віднесених до цієї групи складає 14 одиниць. Найчастіше автор вдається до вживання паремій-репрезентативів з метою подання інформації про зовнішність, фізичний і моральний стан героїв твору, стан оточуючого середовища та природи, викриття негативних рис людського характеру, а також опису смакових уподобань французів.

Прислів'я повісті «Colas Breugnon» здатні також до виконання експресивної функції мови, що полягає у прагненні мовця виразити своє ставлення до предмета розмови, виявити свої почуття, справити враження на співрозмовника тощо. У групі експресивів виділяємо прислів'я, що виражають позитивні та негативні емоції. До прислів'їв, що виражають позитивні емоції, серед яких *похвала*, відносимо такі: *L'on est plus riche, plus on est dépourvu* [7, р. 190] «Чим бідніший, тим мудріший» (дослівно: чим багатший, тим більше обділений) та *Fait bon promettre ce qu'on n'a, ce qu'on aura* [7, р. 38] «Добре пообіцяти те, чого не маєш», *Entre les deux s'assied le sage* [7, р. 53] «Розумний обирає золоту середину» (дослівно: розумний сідає посередині). Прагматичною метою цих прислів'їв є бажання адресата продемонструвати читачу розум і кмітливість жителів рідного міста.

Більшість прислів'їв, що належать до групи експресивів, виражають негативні емоції, серед яких: *осуд* – *Où femme il y a, silence n'y a* [7, р. 16] «Де завелася жінка, там не буває тихо», *L'honneur est une denrée de luxe pour les riches* [7, р. 146] «Честь – це ласощі багатіїв», *Il y a plus d'honneur dans la cuisine d'un flotteur que dans le sœur d'un gentilhomme* [7, р. 147] «У ляхці сплавника більше честі, ніж у дворянському серці». Авторське перефразування іменника *gentilhomme* (джентльмен) на *gentilhomme* (дослівно: людина, яка грабує) слугує для увиразнення стилю поведінки багатіїв, які прагнуть позбавити бідноту останнього. Осуду з боку автора піддаються також ті люди, які під приводом невисоких інтелектуальних здібностей та поганого характеру нічим не переймаються: *Qui fol naquit jamais ne guérit* [7, р. 85] «Хто вродився причинний, той ніколи не вилікується» та *Tête de fou, tu le sais, ne blanchit* [7, р. 86] «Дурна макітра, ти знаєш не лисіє й не сивіє». На нашу думку, використання цих прислів'їв покликане стимулювати людину до позбавлення від зазначених недоліків.

Автор повісті також використовує прислів'я, в яких висловлюється докір з приводу упередженого ставлення до свого ближнього: *Compure, «œil un autre voit, et non soi»* [7, р. 48] «У чужому очі сучок бачиш, у своїм і колоди не помічаєш» та *En absence du seigneur, se connaît le serviteur* [7, р. 52] «Без пана розкусиш Жана», які повинні сприяти покращенню поведінки людини.

Як і будь-який француз, Кола є самокритичним, що виявляється завдяки такому прислів'ю: *Nous sommes bêtes de somme et faits pour être battus* [7, р. 100] «Ми в'ючаки і створені на те щоб нас били». Прагматичною метою цього прислів'я є донесення до читача інформації про зневажливе ставлення багатих до бідних, які вважають їх негідними своєї уваги.

Як засвідчили результати дослідження, групу прислів'їв-експресивів складає 11 одиниць, з них 3 прислів'я використано на позначення позитивних емоцій героя твору, 8 – для експлікації негативних емоцій. Переважання кількості прислів'їв, що передають негативні емоції, пов'язане, на нашу думку, зі специфікою світосприйняття героєм твору Р. Роллана «Colas Breugnon» та особливостями зображуваної автором повісті епохи.

До прислів'їв, що експлікують наміри мовця, спрямовані на зміну існуючого стану речей або поведінки, тобто до директивів, було віднесено ті, що є категоричними та некатегоричними мовленнєвими актами. До категоричних мовленнєвих актів належить *наполеглива вимога*, яка у повісті виражена таким прислів'ям: *souffre, souffre, enclumeau. Souffre, tant qu'es enclumeau. Frappe, quand tu seras marteau* [7, р. 100], яке є авторською модифікацією прислів'я «Терпи, терпи, ковадло, бий, коли станеш молотом». Цим висловом герой твору закликає жителів свого міста бути обачними і виявляти терпіння у ставленні до оточуючих.

Решта прислів'їв та приказок цієї групи репрезентують некатегоричні директивні висловлювання, серед яких *Aide-toi, et le ciel t'aidera* [7, р. 45] «На бога надійся, а сам рук докладай» (дослівно: допоможи собі сам і небо тобі допоможе), *A chacun son métier* [7, р. 99] «Кожному своє» (дослівно: кожному своє ремесло), що свідчить про надання *поради* у будь-якій справі покладатися на власні сили.

Значне місце у повісті посідають прислів'я, що виражають *застереження* стосовно відповідного поводження у конкретній життєвій ситуації: *Il ne faut pas, monsieur, péter plus haut que son cul* [7, р. 100] «Вище голови не стрибнеш» та *Point de fête, sans quelques pots cassés* [7, р. 34] «Де п'ють, там і ллють». Прагматичною настановою зазначених вище виразів є попередження особистості про дотримання міри у всьому.

Як свідчить зміст повісті, її герой живе у неспокійний для Франції історичний період. У переломні моменти свого життя, Кола виступає сильним і відважним вожаком народних мас, рішучі дії якого підкріплюються мудрістю народних висловів. З метою *заклику* жителів до опору ворогам, він використовує у своєму мовленні прислів'я: *Il n'a droit à sa peau, qui ne la défend* [7, р. 137] «Хто за власну шкуру не хоче боротися, може залишитися без неї» (дослівно: лише той має право на свою шкіру, хто її боронить), *Cent petits font un grand* [7, р. 146] «В єднанні сила» (дослівно: сто малих – один великий), *La meilleure façon de garder sa maison, c'est de défendre celle des autres* [7, р. 137] «Найкращий спосіб зберегти свою домівку – захищати чужу». Ці прислів'я не втратили своєї актуальності і в наш час.

Проте, герой повісті вміє не лише скеровувати жителів міста на боротьбу з ворогом. Він також вміє розрадити їх у хвилину поразки, говорячи: *Tout est*

bien comme il est [7, p. 90] «Все добре як воно є» та *Ce qui est fait est fait* [7, p. 134] «Що сталося, те сталося» (дослівно: що зроблене, те зроблене).

Наведені приклади свідчать про широкий діапазон прагматичних інтенцій, що передаються прислів'ями та приказками, використаними автором художнього твору.

Кількість прислів'їв, що входять до групи директивів складає 10 одиниць, тобто співпадає з чисельністю прислів'їв-репрезентативів. Серед прислів'їв, віднесених до цієї групи, лише 1 виражає категоричне висловлювання, решта 10 слугують для передачі некатегоричних мовленнєвих актів.

Отже, прислів'я та приказки сучасної французької мови є стійкими висловами здебільшого фольклорного походження, у яких зафіксований практичний досвід народу, а також оцінка ним різних подій та явищ, які образно розкривають їх насамперед з погляду його емоційно-експресивної оцінки. Як свідчать результати проведеного дослідження, прагматичний потенціал прислів'їв та приказок розкривається у конкретній комунікативній ситуації, в якій вони здатні передавати комунікативні інтенції трьох типів мовленнєвих актів: репрезентативів, експресивів, директивів. Завдяки використанню приказок та прислів'їв, автор змальовує свого персонажа кмітливим, хитрим нащадком галлів, який не схиляється ні перед чим, а навпаки закликає своїх співвітчизників бути вільними, благородними, не цуратися своїх пращурів, їх традицій та звичаїв. Створені представниками французького народу паремії є

виразами, які передаються з покоління в покоління, що й забезпечує їх функціонування і прагматичну продуктивність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Прагматичний потенціал паремійних одиниць сучасної французької мови полягає у можливості їх функціонування у трьох типах мовленнєвих актів: репрезентативних, експресивних та директивних та виконанні ними інформативної, мислеоформлювальної, оцінної функцій, що доповнюються функцією впливу на адресата. Найбільшу кількість у повісті «Colas Breugnon» становлять прислів'я та приказки віднесені до групи репрезентативів, прагматичною метою використання яких є змалювання подій та героїв повісті, а також умов їх життя, рис характеру тощо. Прагматична інтенція прислів'їв-експресивів полягає у вираженні позитивних та негативних емоцій героїв повісті. Виявлена перевага прислів'їв на позначення негативних емоцій дійових осіб твору дозволяє висловити припущення про їх використання з метою відображення специфіки історичних подій, які описуються автором твору.

Паремійні одиниці, віднесені до групи директивів слугують для вираження як категоричних, так і некатегоричних мовленнєвих актів. Перевага у використанні прислів'їв на позначення некатегоричних висловлювань свідчить про самокритичність і толерантність представників французької спільноти. Перспективи подальших досліджень полягають у можливості виявлення прагматичного потенціалу інших одиниць мови у художньому тексті.

Список літератури:

1. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1976. – 394 с.
2. Баран Я.А. Фразеология: знакові величини / Баран Я.А., Зимомря М.І., Білоус О.М., Зимомря І.М. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 255 с.
3. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов / Дж.Р. Серль; пер. с англ. В.З. Демьянкова // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 170–194.
4. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Вероника Николаевна Телия. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 287 с.
5. Швець Т.А. Лінгвокраїнознавчий підхід до формування навичок невідготовленого мовлення студентів вищих мовних закладів у процесі занять з домашнього читання / Т.А. Швець // Теоретична і дидактична філологія: [зб. наук. праць]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – Вып. 8. – С. 433–440.
6. Lincy R. de *Le livre des proverbes français / Le Roux de Lincy*. – Paris: Paulin, 1842. – Т. 2. – 422 р.
7. Rolland R. *Colas Breugnon / Romain Rolland*. – Kiev: Dnipro, 1980. – 207 р.

Швец Т.А.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

ПРАГМАТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ СОВРЕМЕННОГО ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В представленном исследовании освещается специфика использования паремииологических единиц французского языка в художественном тексте. Установлено, что поговорки и пословицы являются единицей коммуникации, которая реализует своё значение и прагматический потенциал только в рамках определённой коммуникативной ситуации. Выяснено, что в процессе коммуникации французские поговорки и пословицы способны выполнять коммуникативные интенции говорящего и функционировать в репрезентативных, экспрессивных и директивных речевых актах. Результаты исследования свидетельствуют о преимуществе функционирования поговорок в репрезентативных речевых актах.

Ключевые слова: паремииологическая единица, поговорка, пословица, прагматический потенциал, речевой акт, репрезентативы, экспрессивы, директивы.

Shvets T.A.

Pereyaslav-Khmelnytskyi Hrygoriy Skovoroda State Pedagogical University

PRAGMATIC CAPACITY OF PAROEMIOLICAL UNITS OF THE MODERN FRENCH LANGUAGE

Summary

The article describes the peculiarities of the usage of paroemiological units of the modern French language in literary text. It was established that the sayings and proverbs are the units of communication, which realize their meaning and pragmatic capacity only within a certain communicative situation. It was found out that in the process of communication French proverbs and sayings can convey communicative intentions of the speaker and can be used in representative, expressive and directive speech acts. The results of the study show that sayings are most frequently used in representative speech acts.

Keywords: paroemiological unit, saying, proverb, pragmatic capacity, speech act, representatives, expressives, directives.